

مقاله پژوهشی

مطالعه پیامدهای اجتماعی و اقتصادی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی مورد مطالعه: شهرک‌های صنعتی شهرستان ارومیه

توحید علیزاده^۱، محمد مظلوم خراسانی^{۲*} و علی اکبر مجدی^۳

تاریخ پذیرش: ۳ مهر ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۰

چکیده

صنعتی شدن نقش عمده‌ای در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی دارد. در فرایند توسعه صنعتی، استقرار پدیده شهرک صنعتی به عنوان یکی از راهبردهای توسعه روستایی شناخته می‌شود. مطالعه حاضر با هدف شناسایی و بررسی میزان اثر ابعاد اجتماعی و اقتصادی استقرار شهرک صنعتی فاز یک و دو، در نواحی روستایی شهرستان ارومیه صورت گرفته است. روش پژوهش، شبه آزمایشی است که با استفاده از طرح پس‌آزمون مورد سنجش قرار گرفته‌اند. جامعه آماری شامل روستائیان نواحی همجوار و غیرهمجوار شهرک‌های صنعتی است. حجم نمونه، تعداد ۴۰۰ نفر از ساکنان روستاهای اطراف شهرک صنعتی به عنوان نمونه گروه آزمایش (از روستاهای الیاس‌آباد، قهرمانلوی سفلی و جارچیلو) و بعلاوه ۴۰۰ نفر از افراد روستائی خارج از ناحیه شهرک‌های صنعتی (از روستاهای کشتیبان، تازه‌کند و میاوق) نمونه گروه شاهد انتخاب شدند. نتایج تحقیق نشان داد که دو منطقه مورد بررسی یعنی روستاهای مجاور شهرک صنعتی و روستاهای دور از شهرک صنعتی به لحاظ پیامدهای اقتصادی و اجتماعی با یکدیگر متفاوت هستند. در ابعاد پیامدهای اقتصادی، میانگین روستاهای مجاور بهبود اقتصادی (۳۰/۶)، اشتغال زایی (۱۳/۵)، رضایت شغلی (۷) بیشتر از روستاهای دور از شهرک بهبود اقتصادی (۲۵/۸)، اشتغال زایی (۱۰/۸)، رضایت شغلی (۵/۹) بود. این تفاوت، با استفاده از مقادیر مربوط به آزمون تی دو نمونه‌ای مستقل معنادار شده است. به طور کلی میانگین این متغیر در روستاهای مجاور شهرک (۵۱/۱) و در روستاهای دور از شهرک (۴۲/۶) ارزیابی گردید. نتایج، همچنین نشان می‌دهد که، همزمان با کاهش مهاجرت و افزایش کیفیت زندگی در روستاهای مجاور شهرک، افزایش آسیب‌های اجتماعی در این روستاها مشاهده می‌شود.

کلمات کلیدی: توسعه روستایی، صنایع کوچک مقیاس، اثرات اجتماعی و اقتصادی، شهرک صنعتی فاز یک و دو ارومیه.

۱ - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه فردوسی مشهد
۲ - استاد و عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد
۳ - استادیار و عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد
*نویسنده مسئول: (mmkhorasani@um.ac.ir)

مقدمه

"کوچک زیباست"^۱ عنوان کتابی است که ارنست شوماخر^۲ در سال ۱۹۷۳ پیرامون اهمیت و جایگاه صنایع کوچک مقیاس^۳ مطرح نموده و در زمان خود از یک تحول بنیادی در عرصه‌ی کسب و کارهای صنعتی و ایجاد تغییرات اساسی در ساختار توسعه صنعتی و اقتصادی خبر داده است. با گذشت نیم قرن از این راهکار اقتصادی، موضوع کماکان حائز اهمیت فراوان است چرا که «در اغلب کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه، صنایع کوچک و متوسط بالغ بر ۹۰ درصد تعداد صنایع را در بر گرفته و به نوعی پیکره اصلی اقتصاد و صنعت کشورها را شکل می‌دهد» (مهدوی و عزیزمحمدلو، ۱۳۹۵). از منظر تاریخی، پس از جنگ جهانی دوم بسیاری از کشورهای در حال توسعه به منظور نیل به توسعه اقتصادی و اجتماعی، به خصوص در نواحی روستایی روش‌های مختلفی را تجربه نموده‌اند که این روش‌ها تحت عنوان راهبردهای توسعه شناخته می‌شوند. یکی از این راهبردها، صنعتی‌سازی است که در دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ راهبرد غالب توسعه محسوب می‌شد (مطیعی‌لنگرودی و نجفی، ۱۳۸۵). در حقیقت از دهه ۱۹۵۰ میلادی به بعد، صنعتی‌سازی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به منظور دستیابی سریع به تنوع تولیدات، بهینه‌سازی تولید در رشد صنعت و بهره‌گیری از امکانات و قابلیت‌های هر منطقه به طور گسترده توسعه یافت. در این دوره، غلبه بر نابرابری‌های اجتماعی، ایجاد توسعه متوازن، از بین بردن فقر، تولید اشتغال و برقراری امنیت پایدار در جوامع، از رهگذر صنعتی شدن امکان تحقق پیدا کرد. از این منظر ورود فعالیت‌های گسترده صنعتی به مناسبات اجتماعی در معنای عام خود، به مثابه راه‌حلی جدی در پایان بخشیدن به

مجموعه مسائل انسانی در کشورهای در حال توسعه نیز مورد ملاحظه قرار گرفت. در واقع از نیم قرن پیش و به طور مشخص در دهه‌های ۱۹۵۰، ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی یکی از راهبردهای غالب توسعه، استقرار صنعت است. در این میان یکی از آثار صنعتی‌شدن، پدیده شهرک‌های صنعتی^۴ است که ایجاد آن از اواخر قرن ۱۹ به دلایلی از جمله رشد صنعت، محدودیت زمین، جلوگیری از گسترش آلاینده‌های صنعتی در تعدادی از کشورهای صنعتی همچون انگلستان، فرانسه و آلمان آغاز گردید (آندریس، ۲۰۰۹).

به مرور این موضوع در جوامع در حال توسعه نیز دنبال گردید و برخی از راهبردهای توسعه صنعتی، زمینه استقرار شهرک‌های صنعتی در روستاها را، به منظور ایجاد تغییرات بزرگ در زندگی اجتماعی روستائیان فراهم کردند. همانطور که آندریس^۵ و والدیس^۶ (۲۰۲۱) تأکید دارند، افزایش دائمی پارک-های صنعتی فرصت جدی را برای توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی فراهم می‌آورد (آندریس و والدیس، ۲۰۲۱). استقرار پارک‌های صنعتی در نواحی روستایی نه تنها زیربنای تغییر جوامع روستایی بلکه، زمینه مهمی برای تکمیل زنجیره ارزش در صنایع تبدیلی به شمار می‌آید که، اساساً حلقه پیونددهنده بین صنعت، کشاورزی و توسعه روستایی است. در واقع صنایع روستایی با ایجاد درآمد و فرصت‌های شغلی جدید، ضمن بهبود وضعیت اقتصادی-اجتماعی دولت و رفاه روستائیان باعث کاهش مهاجرت روستائیان از روستا به شهر می‌شود (از کیا و غفاری، ۱۳۸۳). به طور کلی، احداث شهرک‌های صنعتی دارای مزایای فراوانی از جمله ایجاد اشتغال پایدار، هم‌افزایی صنعت و کشاورزی، فراهم کردن بستری برای توسعه تعاونی-

4 -Industrial Towns
5 -Andris
6 -Valdis

1 -Small Is Beautiful
2 -Ernst Friedrich Schumacher
3 -Small Scale Industries

صنعتی با هدف دستیابی به توسعه روستایی، مورد توجه برنامه-ریزان و مسئولان کشور قرار گرفته است (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۲). بدین ترتیب، صنعتی شدن روستاها و توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی به عنوان عنصر محوری برای خط و مشی آینده شناخته شده و اساساً به عنوان سنگ بنای راهبرد توسعه روستایی و در برخی از متون توسعه، به عنوان موتور محرکه توسعه روستایی از آن یاد شده است (افتخاری و طاهرخانی، ۱۳۸۱).

در ایران نیز، پس از تشکیل "سازمان صنایع کوچک و نواحی صنعتی" در سال ۱۳۴۷، گام‌های گسترده‌ای برای توسعه شهرک‌های صنعتی برداشته شده است که، احداث شهرک صنعتی فاز یک شهرستان ارومیه در سال ۱۳۶۴ و شهرک صنعتی فاز دو در سال ۱۳۷۵ در همین راستا می‌باشد. به مرور زمان، کارگاه‌های متعددی در حوزه‌های تولیدی و تبدیلی، کالاهای پزشکی، محصولات شیمیایی، منسوجات، صنایع غذایی، کارگاه‌های صنعتی و ماشین‌آلات فلزی و غیره در این شهرک‌ها شروع به فعالیت کردند. به طور مشخص در طول دو دهه اخیر، با گسترش دامنه فعالیت این کارگاه‌ها و افزایش کمی و کیفی آن‌ها، شاهد تأثیرگذاری گسترده آن بر نواحی روستاهای همجوار در ابعاد گوناگون می‌باشد. در واقع اکثر روستاهای همجوار این مناطق به صورت مستقیم، و تعدادی از آن‌ها به طور غیرمستقیم تحت تأثیر فعالیت‌های این شهرک‌ها قرار گرفته‌اند. آثار و پیامد این فعالیت‌ها (اعم از مثبت و منفی) در ابعاد متعددی نظیر اشتغال، آموزش، کیفیت زندگی، ارتباطات، تولیدات کشاورزی، بهداشت و سلامت، خدمات عمومی، امور زیرساختی و موارد مختلف بازتاب داشته است. به طور کلی می‌توان مجموع این تأثیرگذاری‌ها را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیرساختی و زیست محیطی دسته‌بندی کرد. در این بین، اهمیت بعد اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذاری شهرک‌های صنعتی، در تغییر زندگی روستائیان غیرقابل انکار است. دستور کار پژوهش

های روستایی، بهره‌برداری از ظرفیت‌های معدنی، تکمیل زنجیره‌های ارزش افزوده محصولات خام کشاورزی می‌باشد. از این منظر یکی از بهترین راهکارهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی و جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه، کاهش ضایعات محصولات کشاورزی، افزایش ارزش افزوده محصولات و توسعه اقتصادی، اجتماعی مناطق روستایی، احداث شهرک‌های صنعتی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی مناطق روستایی است.

از همان آغاز فعالیت شهرک‌های صنعتی، مطالعه پیامدهای آن، به عنوان یک حوزه جدی و گسترده از سوی محققان علوم اجتماعی، جغرافیا، مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی مورد توجه بوده است. پایه اصلی این مطالعات بر این گزاره استوار است که، احداث شهرک‌های صنعتی، از نمونه تلاش‌های مهم، برای توسعه جوامع محلی بوده است که، در فرایند توسعه، چندان مورد توجه نبوده‌اند. به عبارتی شهرک‌های صنعتی به مثابه یک پدیده محرک توسعه، تسهیل‌گیر و زمینه‌ساز توسعه جوامع محلی به ویژه، مناطق روستایی است. به همین اعتبار، محققانی نظیر آلکا پاربخ^۱ (۱۹۹۶)، وانگ^۲ و همکاران (۲۰۰۸)، الفی^۳ و آدریماس^۴ (۲۰۱۹)، تای^۵ و همکاران (۲۰۱۹) معتقدند که تمرکز صنعت در نواحی روستایی دارای پیامدهایی همچون، ایجاد اشتغال، افزایش آگاهی‌ها، گسترش آموزش، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی، افزایش درآمد خانوارهای فقیر روستایی و بالا رفتن ظرفیت نهادی توسعه دارد. به یک معنا، در اینجا استقرار شهرک‌های صنعتی، به مثابه ابزار تغییر جوامع محلی مد نظر است که، در هموار کردن سیاست‌های توسعه پایدار جوامع محلی، نقش محوری داشته باشد. بر همین اساس، در دهه‌های اخیر، استقرار صنایع در روستان در قالب شهرک‌ها و نواحی

1 -Parikh
2 -Wangvh
3 -Elfi
4 -Adrimas
5 -Thi

حاضر نیز، تمرکز بر دو بُعد اقتصادی و اجتماعی است. در واقع گسترش فعالیت‌های اقتصادی کارگاه‌های مستقر در شهرک صنعتی، تأثیر قابل ملاحظه‌ای در افزایش تولیدات روستایی، ایجاد اشتغال پایدار و مولد و موارد مشابه در روستاهای همجوار داشته است، ضمن اینکه، بخش دیگری از تأثیرات در ابعاد اجتماعی قابل ردیابی است. به عبارت دقیق‌تر، به نظر می‌رسد این فعالیت‌ها در قالب موضوعاتی نظیر، مهاجرت، آسیب‌های اجتماعی، کیفیت زندگی و موارد مشابه تأثیر بسزایی در جوامع محلی روستایی داشته است. در همین راستا دو پرسش مد نظر تحقیق حاضر است. نخست این که، پیامدهای اجتماعی و اقتصادی استقرار شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو شهرستان ارومیه بر نواحی همجوار روستایی چیست؟ دوم اینکه، آیا تفاوت معناداری، بین روستاهای همجوار شهرک صنعتی با روستاهای غیرهمجوار از نظر اثرات اقتصادی و اجتماعی، وجود دارد؟

در متون کشورهای در حال توسعه به ارتباط بین صنعتی شدن و توسعه روستایی از دیدگاه‌های متفاوتی پرداخته شده است. راجیش چاندرا (۲۰۰۳)^۱، با بیان این دیدگاه‌ها بر نقش صنعتی شدن در فرایند توسعه تأکید کرده و معتقد است چندین رویکرد از جمله، رویکردهای تاریخی مبتنی بر ضرورت تاریخی توسعه در روستاها، دیدگاه‌های مبتنی بر بازار آزاد، رویکرد جانیشینی واردات یا قطع وابستگی فناوری به کشورهای پیشرفته، دیدگاه الگوی تقاضا و کشش پذیری کالاها، رویکرد اقتصاد سیاسی و اجتماعی یا صنعتی شدن یکپارچه، دیدگاه اشتغالزایی از طریق صنعتی شدن و رویکرد صنعتی شدن از طریق انقلاب سبز، اهمیت نقش صنعت را در توسعه حساس‌تر نموده است (افتخاری و طاهرخانی، ۱۳۸۱). بدون تردید، صنعتی شدن تصمیمی سرنوشت‌ساز در حوزه توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای جهان سوم است و اجتناب‌ناپذیر است (حیدری،

۱۳۸۱) و نه تنها آثار آن در تولید منابع ثروت، بلکه خود به مثابه ابزار ایجاد رشد سریع اقتصادی و توسعه اجتماعی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است.

از منظر جامعه‌شناختی، آنتونی گیدنز (۱۹۸۷)^۲ معتقد است که صنعتی شدن تأثیر عمده‌ای بر توسعه اجتماعی طی دو قرن گذشته داشته است. صنعتی شدن تغییرات عمده‌ای در نهادهای اجتماعی هر جامعه‌ای به وجود آورد و شباهت‌های اساسی میان جوامعی که به سطح بالایی از سازماندهی صنعتی دست یافته‌اند، وجود دارد (صبوری، ۱۳۸۲). صنعتی شدن، با وجود تأثیرات گسترده آن، تنها یکی از مجموعه عواملی است که، تأثیرات جدی بر عرصه سیاسی، زیرساختی، زیست محیطی، اجتماعی و فرهنگی دارد. اساساً موضوع صنعتی شدن بسیار پیچیده، چند بعدی و غیریکنواخت است و به همین دلیل، دارای مکانیسم و منطق خاص خود بوده و تأثیرات آن بر همه افراد و جوامع اعم از شهری و روستایی، توسعه یافته و توسعه نیافته یکسان نیست.

از منظر توسعه اقتصادی، شش استراتژی عملگرایانه شامل، استراتژی پولی، استراتژی توسعه اقتصاد باز یا ضابطه زدایی، استراتژی انقلاب سبز، استراتژی توزیع مجدد، استراتژی سوسیالیستی و استراتژی صنعتی شدن (راغفر و هاشمی، ۱۳۹۷) در رابطه با ارتباط میان صنعت و توسعه مطرح است و به همین اعتبار تأکید می‌گردد، در استراتژی صنعتی شدن، گسترش صنایع در مناطق روستایی، طرح آن به عنوان مکمل و پشتیبان کشاورزی، جذب نیروهای کار مازاد فعالیت‌های بخش کشاورزی در مناطق روستایی و بعلاوه تأمین بخش‌هایی از نیازهای صنایع بزرگ، از هدف‌های اساسی ایجاد و توسعه صنایع روستایی است. صنایع کوچک روستایی یقیناً تولید مقدار زیادی از کالاهای مصرفی و کالاهای تولید ساده را تسریع نموده، امکان اشتغال را افزایش داده و باعث رشد استعدادها و علاقه کاری می‌شوند؛ به

یکپارچه توسعه پایدار، می‌توان از زاویه اجتماعی ادعا کرد که، استقرار شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی می‌تواند، در افزایش یکپارچگی ملی، کاهش شکاف میان توسعه شهری و روستایی، کاهش حاشیه‌نشینی در کلانشهرها و افزایش میل ماندگاری در روستاها و مواردی نظیر آن، نقش تأثیرگذار داشته باشد؛ ضمن اینکه از منظر اقتصادی نیز، صنعتی‌سازی روستایی فرایندی است که، ابزارهای مهمی برای متنوع کردن اقتصاد روستایی فراهم می‌آورد. همچنین راهبردی است که، فقر روستایی را کاهش داده و با توسعه صنایع، از دیدگاه اقتصاد روستایی و اقتصاد ملی (لی^۱، ۲۰۰۱)، برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی روستائیان طراحی می‌شود. در این زمینه بایستی به نظریه تکمیل زنجیره‌های ارزش اشاره کرد. بخشی از این موضوع، پیوند تنگاتنگی با رویکرد تکمیل زنجیره‌های ارزش دارد. به طور مشخص زنجیره ارزش، مجموعه عملیاتی است که در یک صنعت به صورت زنجیرگونه انجام می‌گیرد تا، در نهایت به خلق ارزش منجر شود. در واقع از منظر توسعه روستایی، صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی، صنایع دستی، صنایع فراوری و غیره، به عنوان مکمل فعالیت‌های کشاورزی در محیط روستایی محسوب می‌شوند. اساساً رویکرد تکمیل زنجیره ارزش، از ظرفیت بالایی در خلق ثروت و تولید مولد برخوردار است به این معنا که، در آن جریان کالا و تبدیل مواد، از مرحله تهیه ماده اولیه تا مرحله تحویل کالای نهایی به مصرف کننده، مورد تأکید قرار می‌گیرد، تا بواسطه آن بیشترین بهره‌وری حاصل شده و زمینه اصلی کاهش فقر و افزایش اشتغالی در چشم انداز توسعه روستایی میسر گردد.

از منظر تجربی، مرور مطالعات انجام شده بیانگر طیف گسترده‌ای از مطالعات در حوزه شناسایی اثرات صنعتی‌سازی روستا با استقرار شهرک‌های صنعتی است. تا جایی که مطالعات تجربی این پژوهش نشان می‌دهد، بخش زیادی از تحقیقات به

این معنی که، بکارگیری موثر آنها موجب گسترش فعالیت‌های صنعتی و ترقی روزافزون خواهد شد (رائو^۱، ۱۹۸۵). ضمن اینکه، از منظر سازمان توسعه صنعتی یا یونیدو^۲، صنعتی شدن روستایی و کاهش فقر را می‌توان مکمل یکدیگر دانست. در واقع با استقرار صنعت در روستاها، اشتغال و درآمد را می‌توان از طریق ارتقاء سرمایه‌گذاری‌های کوچک مقیاس بر پایه استفاده از منابع محلی و از طریق تولید کالاهای مصرفی و افزایش تقاضای محلی بهبود بخشید (یونیدو، ۱۹۸۴).

علاوه بر تئوری‌های فوق، بخش دیگری از تئوری‌ها از زاویه جغرافیایی، تئوری موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند. در واقع همزمان با جامعه‌شناسی و اقتصاد و به موازات قدرت گرفتن تئوری‌های صنعتی شدن روستاها به واسطه‌ی استقرار شهرک‌های صنعتی، سه رویکرد مهم جغرافیایی شامل، رویکرد مکان محوری، رویکرد قطب‌محور و رویکرد رشد هماهنگ مناطق، مورد تأکید قرار گرفته‌اند. رویکرد مکان محوری، تأکید بر «جغرافیای صنعتی به انتخاب بهترین مکان»، برای استقرار صنایع با حداقل هزینه و حداکثر درآمد است (تولایی، ۱۳۸۸). رویکرد رشد قطب محور، به توسعه از بالا تأکید داشته و بر این نظر است که، تعادل منطقه‌ای و فضایی میان شهر و روستاها، با رشد و توسعه متمرکز مناطق پیرامون ممکن می‌شود. رویکرد رشد هماهنگ مناطق بر اساس کاربست همزمان «عدالت و توسعه» استوار است. بر اساس این دیدگاه، استقرار شهرک‌های صنعتی در محیط روستا می‌تواند با تقویت بنیان‌های اقتصادی، اشتغالی، جذب نیروی کار مازاد و بسیج سرمایه اندک، به بهره‌برداری از منابع و مهارت‌های محلی انجامیده و با شکستن دور باطل فقر، از مهاجرت روستائیان به شهرها جلوگیری کند (صحراپیان، ۱۳۸۰؛ مشیری و آذرباد، ۱۳۸۶).

در نهایت بایستی تأکید داشت که با اتخاذ سیاست‌های

ویژه در اروپا و آمریکا، موضوع را از منظر «رویکردهای صنعتی و نظریه نوسازی صنعتی»، مورد بحث قرار داده‌اند. در تعدادی از مطالعات استرالیا، مطالعه شهرک‌های صنعتی، به عنوان پدیده‌ای جامع که می‌تواند با ورود خود، «تغییرات گسترده در جغرافیای انسانی» ایجاد کند، تأکید گردیده است. در مطالعات آسیا (به ویژه در کشورهای مالزی، هند، چین، تایلند، ایران)، اثرات و پیامدهای شهرک‌های صنعتی، «در سطح توسعه پایدار روستایی» مورد توجه بوده است (تای و همکاران، ۲۰۱۹؛ جین لی هو^۱ و همکاران، ۲۰۰۹؛ الکسیسوس^۲، ۲۰۰۱؛ مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۰؛ سرور امینی و همکاران، ۱۳۸۹؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۰؛ حمزه‌ئی و همکاران ۱۳۹۳؛ دانایی و همکاران، ۱۳۹۷؛ نیکویی فرد، ۱۳۹۸). در چندین نمونه از تحقیقات انجام شده در دو کشور کره جنوبی و ژاپن، «ارزیابی شاخص‌های توسعه صنعتی» در روستاها مورد سنجش قرار گرفته است (هانگ^۳ و کومار^۴، ۲۰۱۲؛ آندریاس^۵ و همکاران، ۲۰۱۵). در تعدادی از تحقیقات کشورهای آفریقایی (آفریقای جنوبی، الجزایر و مراکش)، احداث شهرک‌های صنعتی «در مقیاس حکمرانی و سیاستی» مورد توجه بوده است. این موضوع در کشورهای خاورمیانه هم مطابقت دارد و برخی از مطالعات در کشورهایی مانند اسرائیل، ترکیه و پاکستان استقرار شهرک‌های صنعتی «با تأکید بر رویکردهای توسعه پایدار و شیوه حکمرانی» مورد سنجش قرار گرفته است (مانال^۶، ۲۰۰۵؛ ریموند^۷ و روزنتال^۸، ۱۹۹۸). در برخی از مطالعات آمریکای لاتین و بویژه در برزیل، آرژانتین و بولیوی، استقرار شهرک‌های صنعتی، با «هدف تقریب به مفهوم توسعه متوازن و از بین بردن شکاف بین توسعه

روستایی و شهری» صورت گرفته است (یونیدو، ۲۰۱۷). در کشورهای توسعه‌یافته‌ای مانند انگلستان، آلمان و فرانسه، مطالعات عمدتاً از زاویه «ارزیابی متغیرهای مفهومی مانند مدیریت سرمایه‌گذاری، توسعه اقتصادی، سیاست توسعه صنعتی و اثربخشی صنایع کوچک مقیاس»، مد نظر می‌باشد ژارمیلا، ۲۰۱۰؛ یونیدو، ۲۰۱۷). با توجه به هدف تحقیق حاضر به چند نمونه از موارد اثرات اجتماعی و اقتصادی استقرار شهرک صنعتی در نواحی روستایی اشاره می‌شود. برای نمونه در مطالعات داخلی، مطیعی لنگرودی (۱۳۸۰) در تحقیقی تحت عنوان «مطالعه اثرات اقتصادی اجتماعی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی شهرک صنعتی کلات مشهد» به این نتیجه رسیده که، شهرک‌ها در طولانی مدت باعث توسعه روستایی شده و علاوه بر جذب نیروی کار مازاد نواحی روستایی، بر افزایش درآمد در این مناطق تأثیر مثبت داشته است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۰). حمزه‌ئی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله «ارزیابی تأثیرات اجتماعی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی نیشابور»، به تأثیر مثبت شهرک‌ها بر تحولات اجتماعی و فرهنگی می‌پردازند. نتایج با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی نشان می‌دهد که، شهرک صنعتی خیام، در بیشتر شاخص‌های اجتماعی مانند سطح آموزش، تأمین اجتماعی، رضایت شغلی، مشارکت، اعتماد متقابل، تمایل به ماندگاری در روستا و همچنین شاخص‌های فرهنگی نظیر، احساس سعادت، نظام ارزشی، احساس بیگانگی، توانسته است باعث شکلگیری تغییرات مثبت در وضعیت کارگران و روستائیان گردد (حمزه‌ئی و همکاران، ۱۳۹۳). نیکویی فرد (۱۳۹۸) در ارزیابی پیامدهای نواحی صنعتی بر توسعه روستایی در روستای خیرآباد استان مرکزی، با استفاده از پیمایش و روش مقایسه‌ای من ویتنی^۹ نشان می‌دهد که، گسترش شهرک‌های صنعتی در این نواحی، بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و

1 -Jin li Hu
2 -Alexius
3 -Hung
4 -Kumar
5 -Andreas
6- Manal
7 -Rosenthal
8 -Raymond

9-Mann Whitney

روش‌های ترکیبی کمی و کیفی، به این نتیجه دست یافتند که اساساً، استقرار شهرک‌های صنعتی در این مناطق بدون شناخت کافی از متغیر محیطی، ناکارآمد است (لیلیان و آلساندرو، ۲۰۰۹). هووانگ^۵ و همکاران (۲۰۰۸) با بررسی خوشه‌های صنعتی در ناحیه روستایی ونژو در چین، به این نتیجه می‌رسند که در نتیجه استقرار شهرک‌های صنعتی، منطقه طی دهه‌های اخیر، به یکی از پویاترین بخش‌های خصوصی در چین تبدیل شده است. این محققان با استفاده از مطالعات تجربی و میدانی، رشد سریع اقتصادی این مناطق را ناشی از فرصت خلق شده توسط شهرک‌های صنعتی در نظر می‌گیرند (هانگ، ۲۰۰۸). ژارمیلا^۶ (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان «پارک‌های صنعتی، گذشته، امروز و تأثیرات آن در اشتغال» نشان می‌دهد که شهرک‌های صنعتی یکی از مهم‌ترین فاکتورهای حمایت‌کننده توسعه اقتصادی و اجتماعی است. نتایج این بررسی ترکیبی که با تأکید بر مصاحبه نیمه ساخت‌یافته صورت گرفته، نشان می‌دهد که استراتژی‌های توسعه نمی‌توانستند بدون شهرک‌های صنعتی امر توسعه را در اسلواکی محقق کنند؛ از این روی تغییرات صورت گرفته در سیاست‌های توسعه مهمترین دلیل رشد و توسعه شهرک‌های صنعتی قلمداد شده و اثرات مثبت ذیل‌بازاندیشی در سیاست‌های توسعه مد نظر بوده است (ژارمیلا، ۲۰۱۰). آشیم کومار^۷ و رینکو^۸ (۲۰۱۱) در تحقیقی به نام «خوشه‌های صنعتی، راهبردی برای توسعه روستایی در شمال شرق هند» خوشه‌های صنعتی را به عنوان وسیله‌ای برای کاهش فقر در مناطق روستایی، افزایش درآمد روستایی، توسعه اقتصادی و اجتماعی و ارتقاء فرهنگ صنعتی مناطق شمالی هند دسته‌است. نتایج کار وی بیانگر اهمیت ابعاد جامعه‌شناختی خوشه‌های صنعتی در از بین بردن نابرابری‌ها است (آشیم کومار و

زیرساختی مثبت و بر روی ابعاد فرهنگی، کشاورزی، گردشگری، محیط زیستی و کالبدی، منفی بوده است (نیکویی فرد، ۱۳۹۸). در نمونه دیگر، مخیری و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله ارزیابی اثرات اجتماعی ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی گرگان، نشان می‌دهد که، استقرار شهرک‌های صنعتی توانسته است بر بهبود شاخص‌های اجتماعی نواحی روستایی تأثیرگذار باشد. این محققان با استفاده از روش پیمایش به این نتیجه دست یافتند که، ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی در مناطق روستایی با زمینه‌سازی فرصت‌ها شغلی، موجب افزایش مهاجرت از شهر به روستا گردیده است (مخیری و همکاران، ۱۳۹۸).

در نمونه مطالعات خارجی نیز، هاگ^۱ (۱۹۷۹)، ضمن تحلیل فرایند توسعه روستایی بر این باور است که ماهیت و الگوی صنعتی شدن چه در ابعاد کوچک مقیاس و با صنایع دستی و چه در ابعاد بزرگ مقیاس، تابع مواد خام اولیه و منابع انسانی در ابعاد محلی و منطقه‌ای است. هاگ تصریح می‌کند که، صنعتی شدن ضمن ایجاد مهارت‌های جدید و ایجاد هماهنگی موجب شکستن موانع انسانی رشد اقتصادی در مناطق روستایی است (هاگ، ۱۹۷۹). راجرز^۲ (۱۹۷۸) با بررسی «استقرار شهرک‌های صنعتی در مناطق روستایی ایوا» نشان می‌دهد که صنعتی شدن روستایی منافع بسیاری را برای جوامع روستایی ایجاد کرده است. افزایش یکپارچی خانواده‌ها، افزایش درآمد سرانه و توزیع متعادل درآمدها از جمله نتایج این پژوهش است (راجرز، ۱۹۷۸).

لیلیان^۳ و آلساندرو^۴ (۲۰۰۹) در تحقیق تحت عنوان «توسعه پارک‌های صنعتی و اقتصادی در ریودوژانیرو»، توسعه صنعتی در روستا را به عنوان ابزاری کارآمد برای توسعه پایدار در کشور برزیل مورد بررسی قرار داده‌اند. این محققان با استفاده از

5 -Huang
6 -Jarmila
7 -Ashim Kumar
8 -Rinku

1 - Hag
2 - Rogers
3 -Lilian
4 -Alessandra

رینکو، (۲۰۱۱)

برای مردم ویتنام»، به تجزیه و تحلیل تأثیرات شهرک‌های صنعتی بر زندگی ساکنان اطراف شهرک‌های صنعتی در ویتنام پرداخته‌اند. این محققان با استفاده از روش پیمایش در سه منطقه ویتنام شمالی، مرکزی و جنوبی، نشان دادند که، پس از احداث و استقرار شهرک‌های صنعتی وضعیت مردم بهتر شده است و علاوه بر ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، به بهبود استراتژی‌های معیشتی نظیر منابع مالی، اجتماعی و طبیعی نیز کمک کرده است. دیگر نتایج این محققان نشان می‌دهد که، توسعه شهرک‌های صنعتی مزایایی همچون بهبود زیرساخت‌ها و کیفیت زندگی را نیز در پی داشته است. ماحصل این تغییرات باعث گردیده است تا، گشایش‌های مهمی برای ساکنان محلی در حوزه یادگیری، کسب مهارت و دانش، افزایش تعاملات و ارتباطات اجتماعی فراهم گردد (تان و تووان، ۲۰۲۱).

مواد و روش‌ها

موقعیت مکانی تحقیق حاضر در روستاهای اطراف شهرک صنعتی فاز یک و دو شهرستان ارومیه می‌باشد. فاز یک شهرک صنعتی واقع در سال ۱۳۶۴ در کیلومتر ۷ جاده شهید کلاتری (ارومیه-تبریز) و فاز ۲ شهرک صنعتی نیز در سال ۱۳۷۵ و در کیلومتر ۷ جاده ریحان آباد یا خیابان المهدی احداث گردیده است. بیش از ده‌ها روستا در اطراف این دو شهرک وجود دارد که مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر فعالیت‌های شرکت‌ها و کارگاه‌های درون این دو شهرک می‌باشند که در این تحقیق اثرات اجتماعی و اقتصادی استقرار شهرک صنعتی در سه روستای قهرمانلو، الیاس آباد و جارچیلو مورد بررسی قرار گرفت. مهم‌ترین معیار برای انتخاب این سه روستا تأثیرپذیری مستقیم این روستاها از دو شهرک فاز یک و دو و همچنین نزدیکی آن‌ها به کلانشهر ارومیه می‌باشد. این سه روستا در این تحقیق به عنوان گروه آزمایش در نظر گرفته شدند. برای مقایسه اثرات

پرابها^۱ و همکاران (۲۰۱۵)، طی مطالعه‌ای که در یوتارپرادش هند انجام داده‌اند، صنایع فراوری کشاورزی را موجب افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش سطح درآمد، پایدار کردن معیشت روستائیان، غلبه بر چالش‌های فقر و بیکاری و در کل باعث توسعه روستائیان بیان کرده‌اند (پرابها و همکاران، ۲۰۱۵). بر اساس نتایج مطالعات این محققان، در برنامه‌های پنج ساله هند، ایجاد فرصت‌های شغلی برای مردم زیر خط فقر از یکسو و بهبود کیفیت زندگی مردم مناطق روستایی از سوی دیگر، از نتایج و دستاوردهای مهم استقرار شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی می‌باشد. در مطالعه‌ای دیگر در هند، سوبهاموی بانیک^۲ (۲۰۱۸) در پروژه‌ای با عنوان «صنایع کوچک مقیاس در هند: فرصت‌ها و چالش‌ها» به بررسی تأثیرگذاری شهرک‌های صنعتی در تغییر و تحولات اقتصاد هند از تولیدات و صادرات سنتی تا پیشرفته پرداخته است. وی با پر اهمیت شمردن نقش صنایع کوچک مقیاس، نقش این صنایع را در ایجاد اشتغال بیش از ۸۰ میلیون شهروند هند قابل ملاحظه دانسته که تا سال ۲۰۲۲ سهم ۲۵ درصدی در تولید ناخالص داخلی خواهد داشت (سوبهاموی، ۲۰۱۸). در کنفرانس ژوئن ۲۰۱۹ در شهر لیما، با تأکید بر شهرک‌های صنعتی کشور پرو، توسعه پایدار همه جانبه یک اولویت مهم فرض گردیده است. در این گزارش استقرار شهرک صنعتی در ترویج آموزش، استفاده از ظرفیت نهادی جوامع محلی روستایی، افزایش حمایت از انجمن‌های محلی، بالا رفتن اعتماد و بهبود نگرش نسبت به توسعه در جوامع روستایی به عنوان پدیده‌ای تأثیرگذار معرفی شده است (یونیدو، ۲۰۱۹).

در نمونه‌ای دیگر، تان^۳ و تووان^۴ (۲۰۲۱)، در مطالعه‌ای تحت عنوان «توسعه پارک‌های صنعتی و استراتژی امرار معاش جدید

1 -Prabha
2 -Subhamoy Banik
3 -Thanh
4 -Tuan

آزمایش تحت تأثیر متغیر مستقل قرار می‌گیرد. در تحقیق حاضر گروه آزمایشی، روستائیان اطراف شهرک صنعتی فاز یک و دو شهرستان ارومیه هستند که تحت تأثیر متغیر مستقل (شهرک صنعتی و پیامدهای آن) قرار می‌گیرند. گروه شاهد هم روستائیان هستند که تحت تأثیر متغیر مستقل قرار نخواهند گرفت و خارج از ناحیه شهرک صنعتی زندگی می‌کنند.

از میان تکنیک‌های گردآوری اطلاعات از پرکاربردترین آن‌ها یعنی پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش (روستاهای اطراف شهرک صنعتی فاز یک و دو شهرستان ارومیه) می‌باشند که با توجه به تقسیمات جغرافیایی شهرک صنعتی، سعی شده است تا روستاهایی که در مناطق شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی، که به نحوی از انحاء، از استقرار شهرک‌های صنعتی متأثر گردیده‌اند تعدادی نمونه اختصاص داده شود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برآورد گردید. حجم نمونه مورد نیاز برای انجام تحقیق حاضر، تعداد ۳۸۴ نفر از ساکنان روستاهای اطراف شهرک صنعتی فاز یک و دو ارومیه (قهرمانلوسفلی، الیاس آباد و جارچیلو) برآورد شده که به ۴۰۰ ارتقا پیدا کرد. علاوه بر این حجم نمونه، ۴۰۰ نفر از افرادی که در روستاهای (کشتیبان، تازه‌کند و میاوق) خارج از ناحیه شهرک‌های صنعتی زندگی می‌کنند، به عنوان نمونه و گروه شاهد انتخاب شدند تا داده‌ها قابلیت مقایسه داشته باشند.

اجتماعی و اقتصادی در این تحقیق، سه روستای میاوق، کشتیبان و روستای تازه‌کند به عنوان گروه شاهد یا کنترل انتخاب شدند. معیار انتخاب این روستاها، ابتدا به طور تصادفی و سپس استفاده از نتایج تحقیقات تقیلو (۱۳۹۲)، پیرامون سطح توسعه نیافتگی و توسعه یافتگی روستاهای ارومیه بر اساس پنج شاخص زیربنایی، خدمات اجتماعی، خدمات اقتصادی، مدیریتی، اطلاعات، ارتباطات، انرژی و جمعیت (تقیلو، ۱۳۹۳) و نتایج تحقیقات قلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) پیرامون ارزیابی کیفیت زندگی در بین روستائیان ارومیه بر اساس شاخص‌های کیفیت زندگی بوده است (قلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).

روش تحقیق پژوهش حاضر روش علی مقایسه‌ای (شبه آزمایشی) آزمایشی با استفاده از دو گروه شاهد و آزمایش می‌باشد. در این روش افراد متجانس آزمودنی بطور تصادفی به دو گروه الف و ب تقسیم می‌شوند. در این حالت، گروه الف را گروه آزمایشی می‌نامند که تحت تأثیر متغیر یا متغیرهای مستقل قرار می‌گیرند؛ گروه ب را گروه کنترل یا گروه شاهد یا گروه گواه می‌نامند که تحت تأثیر متغیرهای مستقل قرار نمی‌گیرند. این روش نیز به دو صورت قابل انجام است: استفاده از پس‌آزمون، استفاده از پیش‌آزمون و پس‌آزمون (بی، ۱۳۸۶). در این تحقیق آزمایشی از پس‌آزمون استفاده شده است. استفاده از پس‌آزمون بدین معنی که پس از انتخاب دو گروه، یکی بعنوان گروه آزمایش و دیگری بعنوان گروه شاهد تعیین می‌شود. سپس گروه

جدول ۱. ویژگی‌های عمومی نمونه روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت ^۱	گروه شاهد/آزمایش	فاصله با شهرک صنعتی فاز یک و دو
قهرمانلوی سفلی	۷۴	۲۲۸	آزمایش	زیر ۵ کیلومتر
الیاس آباد	۲۱۷	۶۳۳	آزمایش	زیر ۵ کیلومتر
جارچیلو	۶۴۹	۲۰۷۲	آزمایش	زیر ۵ کیلومتر
میاوق	۷۱۴	۲۴۰۰	شاهد	۲۰ تا ۲۵ کیلومتر
کشتیبان	۳۵۵	۹۱۵	شاهد	۲۰ تا ۲۵ کیلومتر
تازه‌کند	۱۱۰	۳۳۳	شاهد	۲۰ تا ۲۵ کیلومتر

۱- تعداد خانوار و جمعیت بر اساس آخرین سرشماری رسمی در سال ۱۳۹۵ بوده است.

پس از جمع‌آوری و کنار گذاشتن پرسشنامه‌های مخدوش، ۳۸۴ پرسشنامه در گروه آزمایشی و ۳۹۳ پرسشنامه در گروه شاهد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در ادامه متغیرهای مد نظر در پرسشنامه تعریف می‌شوند.

پیامدهای اقتصادی: پیامد اقتصادی، اشاره به اثرات شهرک صنعتی بر تحرک قسمت زیادی از منابع مالی در راستای توسعه اقتصادی است. در واقع پیامد اقتصادی در اینجا به عنوان عامل مرکزی مد نظر است که، اثرات تکثری داشته و منجر به اقتصاد خودرانشی گردد. ضمن اینکه آثار آن در ابعادی نظیر افزایش تولیدات روستایی، ایجاد اشتغال پایدار، بهره‌وری، بهبود شرایط واقعی ساکنان روستائی و نظایر آن، بازتاب داشته باشد (اولاف^۱، ۱۹۹۷).

برای عملیاتی کردن این متغیر از سه بعد بهبود اقتصادی هفت سؤال، اشتغال‌زایی و رضایت شغلی هر کدام به ترتیب با سه و دو سؤال استفاده شد. بهبود اقتصادی با سوالاتی مثل «با شروع فعالیت شهرک صنعتی، تأمین هزینه‌های زندگی آسان‌تر شده است» و «اگر این شهرک صنعتی، احداث نمی‌شد مردم روستای ما برای تأمین معیشت‌شان دچار مشکل می‌شدند» عملیاتی شدند. برخی سوالات مثل «از زمان احداث شهرک صنعتی، بیکاری در روستا کمتر شده است» برای عملیاتی کردن بعد اشتغال‌زایی استفاده شد. رضایت شغلی با سوالاتی مثل «هر شغلی غیر از این شغل داشتم موفق‌تر بودم» و «از شغلی که دارم راضی هستم» عملیاتی شدند. سطح سنجش این سوالات در طیف لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً مخالفم (۶) می‌باشد.

پیامدهای اجتماعی: پیامد اجتماعی اشاره به آن دسته از تغییرات اجتماعی ناشی از استقرار شهرک صنعتی در نواحی روستایی دارد که، در نهایت، در بهبود کیفیت زندگی نقش مؤثر

داشته باشد (هاگ، ۱۹۹۷). در واقع منظور از پیامدهای اجتماعی تأکید بر آن جنبه از اثرات اجتماعی است که در سطح فردی و اجتماعی در زندگی روستائیان تأثیرگذار بوده و در مناسبات درون جوامع روستائی، منجر به شکلگیری تغییراتی شده است. به طور مشخص در این تحقیق، متغیرهای مهاجرت، آسیب اجتماعی، برابری فرصت، مسئولیت اجتماعی و کیفیت زندگی مد نظر است.

برای عملیاتی کردن متغیر پیامد اجتماعی، از پنج بعد تمایل به مهاجرت (۴ سؤال)، آسیب‌های اجتماعی (۶ سؤال)، برابری فرصت‌ها (۲ سؤال)، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (۱۰ سؤال) و کیفیت زندگی (۵ سؤال) استفاده شد. تمایل به مهاجرت با سوالاتی مثل «از زمانی که شهرک صنعتی احداث شده، دیگر این روستا جای مناسبی برای زندگی نیست» و «از زمانی که شهرک صنعتی احداث شده، مهاجرت از روستا جزو اولویت‌های زندگی من شده است.» عملیاتی شدند. برخی سوالات مثل «بعد از احداث شهرک صنعتی، میزان جرم و جنایت در روستا کم شده است» برای عملیاتی کردن بعد آسیب‌های اجتماعی استفاده شد. برابری فرصت‌ها با سوالاتی مثل «با احداث شهرک صنعتی، فرصت شغلی برابری برای افراد روستا فراهم شده است» عملیاتی شد. برخی سوالات مثل «مدیران شهرک صنعتی، دوره آموزش مهارت‌های شغلی رایگان در روستا برگزار می‌کنند» و «مدیران شهرک صنعتی، برای توانمندسازی و پرکردن اوقات فراغت زنان خانه‌دار روستایی برنامه‌های متنوعی اجرا می‌کنند» برای عملیاتی کردن بعد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها استفاده شد. کیفیت زندگی با سوالاتی مثل «از زمان احداث این شهرک صنعتی به آینده خود و فرزندانم امیدوارتر شده‌ام» عملیاتی شد. سطح سنجش این سوالات در طیف لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً مخالفم (۶) می‌باشد.

جدول ۲. ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیرهای تحقیق	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
بهبود اقتصادی	۷	۰/۷۷
اشتغال زایی	۳	۰/۸۸
رضایت شغلی	۲	۰/۶۵
پیامد اقتصادی کل	۱۲	۰/۹۱
تمایل به مهاجرت	۴	۰/۶۶
آسیب‌های اجتماعی	۶	۰/۶۰
برابری فرصت	۲	۰/۷۷
مسئولیت اجتماعی شرکت	۱۰	۰/۷۹
کیفیت زندگی	۵	۰/۷۴
پیامد اجتماعی کل	۲۷	۰/۷۲

۵۷/۷ و ۱۶/۶ درصد است. ۱۳ درصد از افراد گروه آزمایشی و ۲۵/۷ درصد از افراد گروه کنترل دارای تحصیلات کمتر از دیپلم هستند. میانگین سنی و درآمد افراد گروه شاهد اندکی بیشتر از گروه آزمایشی است، بدین صورت که میانگین سنی گروه شاهد حدود ۳۸ است و این مقدار برای گروه آزمایش حدود ۳۵ می‌باشد. همچنین میانگین درآمد گروه شاهد حدود ۴/۵۲ میلیون تومان است، این در حالی است که این مقدار برای افراد گروه کنترل حدود ۴/۱۵ می‌باشد. افراد گروه شاهد حدود ۳۱ سال است که در روستا اقامت دارند و این میزان بیشتر از مدت اقامت افراد گروه آزمایش در روستا با حدود ۲۸ سال می‌باشد. به طور کلی مقایسه افراد گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد که افراد گروه آزمایش جوان‌تر و مدت اقامت کمتری نسبت به افراد گروه کنترل در روستا دارند، میزان درآمد افراد گروه آزمایش هم کمتر از گروه شاهد است.

مطابق نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین پیامدهای اقتصادی روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی با ۵۱/۱ بیشتر از میانگین روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی با ۴۲/۶ می‌باشد و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار می‌باشد. همچنین میانگین ابعاد بهبود اقتصادی، اشتغال‌زایی و رضایت

داده‌ها با نرم افزارهای اس.پی.اس.اس^۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای ارزیابی اعتبار در تحقیق حاضر از اعتبار صوری^۲ استفاده شد. در پژوهش حاضر از طریق بررسی ادبیات موضوع به این نتیجه دست یافته‌ایم که شاخص‌های گنجانده شده در سوالات پرسش‌نامه معرف حوزه‌ی معنایی مفاهیم مورد مطالعه هستند. این سوالات به متخصصان این حوزه هم داده شد و آنها هم اعتبار سوالات و پرسشنامه را تایید کردند. برای تعیین پایایی این تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ جدول ۲ نشان می‌دهد که بیشتر متغیرهای تحقیق دارای پایایی مناسبی (ضریب بالای ۰/۷) می‌باشند.

نتایج

مطابق نتایج جدول ۳، ۸۰/۴ درصد از پاسخگویان گروه آزمایشی مرد و ۱۹/۶ درصد زن می‌باشند. این در حالی است که ۷۵/۸ درصد گروه شاهد مرد و ۲۲/۶ درصد زن هستند. ۵۰ درصد از گروه آزمایش دارای تحصیلات دیپلم و حدود ۳۷ درصد دارای تحصیلات بالاتر از دیپلم هستند، این در حالی است که تحصیلات در حد دیپلم و بالاتر از دیپلم در گروه شاهد به ترتیب

1 -Spss
2 -Formal Validity

شغلی در افراد ساکن در روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی بیشتر از افراد ساکن در روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی می‌باشد. بنابراین می‌توان بیان کرد که شهرک صنعتی دارای پیامدهای اقتصادی مثل بهبود اقتصادی، اشتغال‌زایی و رضایت شغلی برای ساکنین روستاهای اطراف می‌باشد.

جدول ۳. توصیف متغیرهای جمعیت‌شناختی

روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی (گروه شاهد)		روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی (گروه آزمایش)		متغیرهای جمعیت‌شناختی	
درصد معتبر	تعداد	درصد معتبر	تعداد		
۷۵/۸	۲۹۸	۸۰/۴	۲۹۶	مرد	جنسیت
۲۲/۶	۸۷	۱۹/۶	۷۲	زن	
۱۰۰	۳۸۵	۱۰۰	۳۶۸	جمع	
۲۵/۷	۹۹	۱۳	۴۸	زیر دبلیوم	تحصیلات
۵۷/۷	۲۲۲	۵۰	۱۸۴	دبلیوم	
۱۶/۶	۶۴	۳۷	۱۳۶	بالای دبلیوم	
۱۰۰	۳۸۵	۱۰۰	۳۶۸	جمع	
۲۳/۹	۹۴	۲۰/۸	۸۰	۲۱ تا ۳۰ سال	سن
۳۹/۷	۱۵۶	۵۸/۳	۲۲۴	۳۱ تا ۴۰ سال	
۲۶/۲	۱۰۳	۱۴/۶	۵۶	۴۱ تا ۵۰ سال	
۱۰/۲	۴۰	۶/۳	۲۴	بیشتر از ۵۰ سال	
۱۰۰	۳۹۳	۱۰۰	۳۸۴	جمع	
۳۸		۳۵		میانگین	
۱۰/۲	۴۰	۳۹/۶	۱۵۲	۳ میلیون تومان و کمتر	درآمد
۴۵/۸	۱۸۰	۳۹/۲	۱۱۲	از ۳ تا ۴ میلیون تومان	
۲۳/۹	۹۴	۲۵	۹۶	از ۴ تا ۵ میلیون تومان	
۲۰/۱	۷۹	۶/۳	۲۴	بیش از ۵ میلیون تومان	
۱۰۰	۳۹۳	۱۰۰	۳۸۴	جمع	
۴۵۲۱۰۰۰		۴۱۵۸۰۰۰		میانگین	
۳۱/۹		۲۸/۶		مدت اقامت در روستا (سال)	

جدول ۴. تفاوت میانگین پیامدهای اقتصادی و ابعاد آن در گروه‌های آزمایش و شاهد

سطح معناداری	مقدار تی (دو نمونه مستقل)	حداقل- حداکثر	میانگین روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی	میانگین روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی	پیامدهای اقتصادی و ابعاد آن
۰/۰۰۰	۱۱/۹	۳۶-۱۳	۲۵/۸	۳۰/۶	بهبود اقتصادی
۰/۰۰۰	۱۰/۷	۱۷-۳	۱۰/۸	۱۳/۵	اشتغال‌زایی
۰/۰۰۰	۷/۵	۹-۲	۵/۹	۷	رضایت شغلی
۰/۰۰۰	۱۱/۵	۶۱-۱۸	۴۲/۶	۵۱/۱	پیامد اقتصادی

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که، میانگین پیامدهای اجتماعی روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی با ۱۰۳/۱ بیشتر از میانگین روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی با ۷۶/۱ می‌باشد و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار می‌باشد.

دارای پیامدهای اجتماعی مثل برابری فرصت، مسئولیت اجتماعی شرکت و کیفیت زندگی و تمایل کم به مهاجرت برای ساکنین روستاهای اطراف می‌باشد. همچنین باید گفت که میزان آسیب‌های اجتماعی در روستاهای اطراف شهرک صنعتی بیشتر از روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی است که نشان می‌دهد، علاوه بر پیامدهای اجتماعی مثبت، این شهرک‌ها دارای پیامدهای اجتماعی منفی می‌باشند.

همچنین میانگین ابعاد آسیب‌های اجتماعی، برابری فرصت، مسئولیت اجتماعی شرکت و کیفیت زندگی در افراد ساکن در روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی بیشتر از افراد ساکن در روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی می‌باشد. میانگین تمایل به مهاجرت در افراد ساکن در روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی کمتر از افراد ساکن در روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی است. بنابراین می‌توان بیان کرد که، شهرک صنعتی

جدول ۵. تفاوت میانگین پیامدهای اجتماعی و ابعاد آن در گروه‌های آزمایش و شاهد

سطح معناداری	مقدار تی	حداقل- حداکثر	میانگین روستاهای خارج از ناحیه شهرک صنعتی	میانگین روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی	پیامدهای اجتماعی و ابعاد آن
۰/۰۰۰	۶/۸	۱۹-۴	۱۲/۲	۱۰/۳	تمایل به مهاجرت
۰/۰۰۰	۴۹/۱	۲۲-۱۰	۱۲/۲	۱۸/۲	آسیب‌های اجتماعی
۰/۰۰۰	۶/۸	۱۲-۲	۷/۲	۸/۳	برابری فرصت
۰/۰۰۰	۳۱/۹	۵۲-۲۵	۳۲/۱	۴۲/۲	مسئولیت اجتماعی شرکت
۰/۰۰۰	۳۸/۱	۲۹-۵	۱۲/۷	۲۳/۷	کیفیت زندگی
۰/۰۰۰	۵۷/۹	۱۱۵-۶۴	۷۶/۱	۱۰۳/۱	پیامد اجتماعی

دانند.

جدول ۷ تأثیر متغیرهای مستقل (سن، تحصیلات، اقامت در روستا و درآمد) بر پیامدهای اجتماعی را نشان می‌دهد. مطابق نتایج این جدول، این متغیرهای مستقل حدود ۲۲ درصد از تغییرات پیامدهای اجتماعی را در روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی تبیین می‌کنند، این در حالی است که این مقدار برای افراد خارج از ناحیه صنعتی حدود ۴ درصد است. نتایج مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که، بیشتر تأثیر را بر پیامدهای اجتماعی شهرک صنعتی متعلق به متغیر سن (ضریب بتا= ۰/۵۰-) می‌باشد. این نتایج حکایت از این دارد که هر چه سن افراد بیشتر باشد، میزان ارزیابی آنها از پیامدهای مطلوب اجتماعی شهرک‌های صنعتی، نامناسب‌تر است. همچنین می‌توان گفت که افراد با سن کمتر، پیامدهای اجتماعی شهرک‌های صنعتی را مطلوب‌تر ارزیابی می‌کنند.

جدول ۶ تأثیر متغیرهای مستقل (سن، تحصیلات، اقامت در روستا و درآمد) بر پیامدهای اقتصادی را نشان می‌دهد. مطابق نتایج این جدول، این متغیرهای مستقل حدود ۹ درصد از تغییرات پیامدهای اقتصادی را در روستاهای واقع در ناحیه شهرک صنعتی تبیین می‌کنند، این در حالی است که این مقدار برای افراد خارج از ناحیه صنعتی حدود ۳ درصد است. نتایج مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که بیشتر تأثیر را بر پیامدهای اقتصادی شهرک صنعتی متعلق به متغیرهای درآمد (ضریب بتا= ۰/۳۰-) و اقامت در روستا (ضریب بتا= ۰/۱۷-) می‌باشد. این نتایج حکایت از این دارد که، هر چه مدت اقامت افراد در روستا بیشتر باشد و افراد درآمد بیشتری داشته باشند، میزان ارزیابی آنها از پیامدهای مطلوب اقتصادی شهرک‌های صنعتی، نامناسب‌تر است. همچنین می‌توان گفت که افراد با مدت اقامت و درآمد کم، پیامدهای اقتصادی شهرک‌های صنعتی را مطلوب‌تر می‌

جدول ۶. مدل رگرسیونی چندگانه تأثیر متغیرهای مستقل بر پیامدهای اقتصادی

متغیرهای مستقل	روستاهاى واقع در ناحیه شهرک صنعتی			روستاهاى خارج از ناحیه شهرک صنعتی		
	ضریب بتا	نمره تی	سطح معناداری	ضریب بتا	نمره تی	سطح معناداری
سن	۰/۰۹	۱/۳۳	۰/۱۸۵	۰/۱۱	۱/۳	۰/۱۹۴
تحصیلات	۰/۰۴	۰/۶۹۰	۰/۴۹۱	۰/۱۸۲	۲/۶۹	۰/۰۰۷
اقامت در روستا	-۰/۱۷	۲/۳۶	۰/۰۱۹	۰/۰۵۷	۰/۷۵۵	۰/۴۵۱
درآمد	-۰/۳۰	۴/۳۶	۰/۰۰۰	۰/۰۴	۰/۷۲۳	۰/۴۷۰
خلاصه مدل	۰/۳۰R= F=۰/۰۹ ۶/۱ Sig= ۰/۰۰۰ R2= ۰/۱۸R= F=۰/۰۳ ۲/۵۰ Sig= ۰/۰۴۵					

جدول ۷. مدل رگرسیونی چندگانه تأثیر متغیرهای مستقل بر پیامدهای اجتماعی

متغیرهای مستقل	روستاهاى واقع در ناحیه شهرک صنعتی			روستاهاى خارج از ناحیه شهرک صنعتی		
	ضریب بتا	نمره تی	سطح معناداری	ضریب بتا	نمره تی	سطح معناداری
سن	-۰/۵۰	۶/۳۷	۰/۰۰۰	۰/۰۵	۰/۶۲۴	۰/۵۳۳
تحصیلات	۰/۰۲	۰/۳۳۷	۰/۷۰۶	۰/۰۱	۰/۰۰۸	۰/۹۹۴
اقامت در روستا	۰/۰۷	۰/۸۵۸	۰/۳۹۲	۰/۰۴	۰/۶۰۴	۰/۵۴۶
درآمد	۰/۰۱	۰/۰۱۱	۰/۹۹۱	-۰/۱۳	۲/۱۱	۰/۰۴۵
خلاصه مدل	۰/۴۷R= F=۰/۲۲ ۱۶/۳ Sig= ۰/۰۰۰ R2= ۰/۲۰R= F=۰/۰۴ ۳/۷ Sig= ۰/۰۰۵					

بحث و پیشنهادات

امروزه اکثر محققان، برنامه‌ریزان و حتی سیاست‌گذاران به نقش و اهمیت صنایع کوچک مقیاس در توسعه روستایی، تأکید دارند و اساساً استقرار شهرک‌های صنعتی را به عنوان یکی از راهبردهای مهم توسعه روستایی در نظر می‌گیرند که، تسهیلگر و زمینه‌ساز دیگر تحولات و پیشرفت‌ها در مناطق روستایی است. بدون تردید استقرار شهرک‌های صنعتی با رعایت ضوابط علمی و در چارچوب توسعه پایدار روستایی و با در نظر گرفتن دامنه تأثیرات متنوع آن نظیر، ابعاد زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و فرهنگی می‌تواند، به مثابه پدیده‌ای تحول‌آفرین در توسعه روستایی نقش ایفا نماید. بدیهی است که، در صورت عدم رعایت ضوابط و اصول استقرار شهرک‌های صنعتی می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر ساختار جوامع روستایی وارد کرده و نابودی محیط زیست و زمین‌های کشاورزی، از بین رفتن منابع مالی و سرمایه انسانی، مهاجرت

روستائیان و دیگر آسیب‌های جدی اجتماعی، اقتصادی، زیست

محیطی را در پی داشته باشد.

مطالعه حاضر صرفاً بر ابعاد اجتماعی و اقتصادی متمرکز بوده است و نتایج تحقیق نشان می‌دهد که، دو منطقه مورد بررسی یعنی روستاهای نزدیک به شهرک صنعتی و روستاهای دور از شهرک صنعتی به لحاظ پیامدهای اقتصادی و اجتماعی با یکدیگر متفاوت هستند. نتایج بدست آمده بیانگر معناداری این تفاوت نیز هست. به عبارتی استقرار شهرک صنعتی در حوزه اقتصادی به بهبود مناطق مجاور خود منجر شده است. این بهبود در سه بعد بهبود کلی زندگی اقتصادی مردم، افزایش اشتغال و اشتغالزایی در منطقه و رضایت شغلی خود را نشان داده است. این در حالی است که روستاهای دور از شهرک صنعتی که، به لحاظ شرایط مختلف با روستاهای نزدیک به شهرک شباهت بالایی دارد، این میزان از تغییر را در حوزه اقتصادی در سال‌های اخیر مشاهده نکرده است. یافته‌های این تحقیق با ابعاد اقتصادی

روستایی تأثیر مثبت داشته است (افتخاری و طاهرخانی، ۱۳۸۱). همچنین یافته‌های اجتماعی تحقیق حاضر با نتایج پژوهش مطیعی لنگرودی و نجفی‌کانی (۱۳۸۵) در مناطق روستایی شهرستان بابل همخوانی دارد. این همخوانی عمدتاً در دو متغیر انگیزه ماندگاری در روستا و بهبود کیفیت زندگی، با سازگاری بیشتری همراه است (مطیعی لنگرودی و نجفی‌کانی، ۱۳۸۵). ضمن اینکه نتایج تحقیق با نتایج یافته‌های قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۳) تنها در بعد بهبود کیفیت زندگی همخوانی دارد. این همخوانی در شاخص‌های مهاجرت، ساخت و ساز مسکن، اشتغال و درآمد، آموزش محسوس‌تر است که، نشان می‌دهد استقرار شهرک صنعتی در نواحی روستایی شهرستان ابهر، در مجموع بر شاخص‌های کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه اثر مطلوب داشته است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴).

یکی دیگر از نتایج مورد توجه این است که، در بعد پیامدهای اقتصادی، با افزایش میزان اقامت در روستا و همچنین درآمد افراد، نگرش افراد نسبت به بهبود اوضاع اقتصادی روستاهای مجاور تغییر می‌کند. به عبارتی، افرادی که دارای درآمد بیشتر و مدت اقامت بیشتری در این روستاها هستند از نتایج استقرار این شهرک‌ها در روستاها رضایت ندارند. در مورد پیامدهای اجتماعی نیز نتایج از تأثیرگذاری منفی سن بر این پیامدها دارد که بیانگر این است که، با افزایش سن افراد نسبت به بهبود شرایط اجتماعی نظر منفی محسوس‌تر می‌شود.

بایستی تأکید داشت که، این نتایج در زمانی حاصل شده‌اند که، با توجه به تحریم‌های حاکم بر نظام سیاسی ایران، تأمین مواد اولیه و پایه برای بسیاری از کارگاه‌ها و شرکت‌های فعال در شهرک‌های صنعتی از یکسو و صادرات محصولات با موانع گسترده همراه بوده است. ضمن اینکه، در طی دو سال اخیر پاندمی کرونا، به شکل مضاعفی بر فعالیت و کارایی این شهرک‌ها تأثیر سوئی داشته است. با این حال در یک داوری

نتایج برقی و همکاران (۱۳۹۳)، نتایج کار حمزه‌ئی و همکاران (۱۳۹۳) و نیکویی فرد (۱۳۹۸) همخوانی دارد. برای نمونه بر اساس یافته‌های نیکویی فرد، پیامدهای استقرار نواحی صنعتی بر توسعه اقتصادی روستای خیرآباد استان مرکزی، در ایجاد اشتغال، افزایش میزان درآمد متوسط و بهبود شرایط زیستی ساکنان روستایی تأثیرگذار بوده است (نیکویی فرد، ۱۳۹۸). مقایسه نتایج این تحقیق با یافته‌های یاری حصار و همکاران (۱۳۹۶) نیز نشان می‌دهد که، تأثیر شهرک صنعتی در نواحی روستایی البرز در حوزه توسعه پایدار روستایی، تأثیر متوسطی دارد و پیامدهای ابعاد اقتصادی در ابعاد مختلف همسو نیستند. برخلاف یافته‌های اقتصادی تحقیق حاضر که در آن، بهبود اقتصادی، اشتغالزایی و رضایت شغلی در روستاهای مجاور شهرک صنعتی ارومیه، نقش مثبتی داشته است، یافته‌های یاری حصار و همکاران در روستاهای کوچار در دهستان نصرت آباد استان البرز، نشان می‌دهد که، تأثیرات اقتصادی در ابعادی مانند عدالت اقتصادی، ایجاد درآمد، اشتغال و رفاه اقتصادی وضعیت مطلوبی نداشته است (یاری حصار، ۱۳۹۶).

در حوزه اجتماعی نیز تأثیر نزدیکی به شهرک صنعتی به وضوح قابل مشاهده است. در بعد مهاجرت، تمایل به مهاجرت در روستاهای خارج از شهرک بیشتر است و با توجه به اوضاع اقتصادی نامناسب در این روستاها، تمایل به ماندگاری در میان روستائیان کمتر است. در بعد آسیب اجتماعی می‌توان ظهور آسیب‌های اجتماعی بیشتر در روستای مجاور شهرک را مشاهده نمود. به لحاظ بعد برابری فرصت‌ها نیز روستاهای ناحیه شهرک صنعتی شرایط مناسب‌تری را دارند. بعد کیفیت زندگی نیز به مراتب در روستاهای مجاور مناسب‌تر است. نتایج این تحقیق با یافته‌های نظری افتخاری و طاهرخانی (۱۳۸۱)، همخوانی دارد. مطابق یافته‌های این محققان، در روندی تکاملی از دهه ۱۹۷۰ به بعد، استقرار صنعت در مناطق روستایی به عنوان راهبرد همه جانبه توسعه روستایی در کاهش فقر و افزایش رفاه مناطق

امکانات بهداشتی، امکانات ورزشی، دسترسی به خدمات اضطراری (اورژانس، آتش نشانی) و خدمات مالی و اعتباری در این مورد ضروری به نظر می‌رسد.

- گرایش به سرمایه‌گذاری و فعالیت در شهرک‌ها باعث شده است تا، برخی کشاورزان نسبت به تغییر کاربری بدون مجوز زمین‌های زراعی تمایل داشته باشند که این امر می‌تواند تأثیرات سوئی در کوتاه مدت و بلند مدت داشته باشد؛ لذا توجه به این امر ضروری به نظر می‌آید. حمایت از کشاورزان، تضمین خرید تولیدات کشاورزی، ارائه مشوق‌های مالی و اعتباری از یک‌سو، و سخت‌گیرانه کردن اجرای قوانین در این نواحی از جمله این اقدامات می‌تواند باشد.

- با توجه به تجربیات و بررسی‌های میدانی محقق، به منظور افزایش کارآمدی و هم‌افزایی صنعت (با محوریت صنایع تبدیلی در شهرک صنعتی) و کشاورزی (محصولات و تولیدات کشاورزان روستاها) پیشنهاد می‌شود در مناطق روستایی همجوار شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو شهرستان ارومیه، مطالعاتی جزئی، ویژه و عمیق در خصوص نحوه هم‌افزایی صنعت و کشاورزی با محوریت توسعه پایدار روستایی انجام گیرد.

- با توجه به فرایند تحقیق حاضر، در راستای گسترش صنایع تبدیلی در شهرک‌های صنعتی پیشنهاد می‌شود که با حفظ استانداردهای توسعه پایدار روستایی مردم محلی و بومی منطقه مورد تشویق قرار گرفته و جذب سرمایه‌گذاری در صنایع وابسته به کشاورزی در اولویت قرار گیرد.

- به نظر می‌رسد فقدان مهارت‌های مدیریتی در بین بنگاه‌های از عمده‌ترین مسائل صنایع کوچک روستایی در ایران به شمار می‌آید و شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو ارومیه نیز این قاعده مستثنی نیستند، بر همین اساس پیشنهاد می‌شود در راستای افزایش توان مدیریتی مدیران این صنایع، مراکز مشاوره مدیریتی تجربی، کاربردی و عملیاتی (و نه صرفاً نظری)، برای افزایش کارآمدی ایجاد شود.

کلی، دستکم مطالعه حاضر نشان داد که، استقرار شهرک صنعتی فاز یک و دو در شهرستان ارومیه توانسته است در ابعاد اقتصادی و اجتماعی بر روستاهای همجوار تأثیر مثبت داشته باشد، که البته به معنای تأیید تأثیرات مثبت در دیگر ابعاد نظیر، زیست محیطی و یا زیرساختی نیست. در واقع با افزایش فعالیت‌های شهرک صنعتی قطعاً، تأثیرات منفی آن در ابعاد زیست محیطی نظیر (آلودگی هوا، کیفیت آب آشامیدنی و آب زراعی، آلودگی صوتی، ساماندهی زباله و غیره) محسوس‌تر می‌شود که، بایستی در این زمینه مطالعه و اقدامی جامع صورت گیرد.

- در طول جمع‌آوری داده‌ها، برخی از ساکنان روستایی نسبت به آلودگی صوتی فعالیت شرکت‌های شهرک در طول شبانه روز بسیار گله مند بودند. بدون تردید تقریباً هیچ فرایند توسعه صنعتی روستایی وجود ندارد که در آن -هر چند اندک- برای جوامع محلی و ساکنان بومی هزینه و آسیب نداشته باشد، لذا برای به حداقل رساندن اثرات منفی در این رابطه، بایستی مدیریت توسعه روستایی در استان آذربایجان غربی نسبت به فعالیت این شهرک‌ها، رصد و پایشی مداوم داشته باشد.

- یکی از نتایج یافته حاضر، افزایش آسیب‌های اجتماعی بویژه در حوزه اختلافات خانوادگی، اعتیاد و افزایش قربانیان حوادث رانندگی بود، که در این رابطه افزایش آموزش‌های شهروندی در روابط همسایگی، نظارت‌های نیروی انتظامی و استفاده از سرعت‌گیر در مسیر خودروهای سبک و سنگین عبوری، پیشنهاد می‌شود.

- با توجه به نتیجه مثبت در حوزه اشتغالزایی شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو از یک‌سو و بعلت شرایط دشوار عمومی حاکم در شهرها (مخصوصاً حاشیه کلانشهر ارومیه)، اخیراً مهاجرت معکوسی به مناطق روستایی همجوار شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو صورت گرفته است، که نیازمند مدیریت و ساماندهی در مبدا و مقصد در این زمینه است. در واقع ایجاد زیرساخت‌های جدید در حوزه‌هایی مانند، وضعیت جاده‌ها،

پناه، قهرمانلو علیا و کچه باشی و غیره) وجود دارد که با توجه به محدودیت‌های تحقیق، امکان بررسی همه آنها در این تحقیق میسر نبود. لذا برای مطالعات آتی، بررسی پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و زیرساختی استقرار شهرک صنعتی در این روستاها می‌تواند، دانش ارزشمند و جامعی را پیرامون نقش صنعت در نواحی روستایی تولید نماید.

- با توجه به نزدیکی شهرستان ارومیه به شهرهای وان و حکاری در کشور ترکیه، پیشنهاد می‌شود، مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای میان تأثیر شهرک‌های صنعتی دو کشور بر نواحی روستایی مورد مطالعه قرار گیرد. دستیابی به نتایج اینگونه تحقیقات تطبیقی، در سطوح مختلف دستاورد نظری و تجربی بسیاری ارزشمندی را در پی خواهد داشت.

- با توجه فرایند تحقیق حاضر پیشنهاد می‌شود در رابطه با افزایش مشارکت خود روستائیان در زمینه سرمایه‌گذاری در صنایع روستایی، تشویقات و تمهیدات بیشتری صورت گیرد.

- بررسی انجام شده محقق نشان می‌دهد که مسئله همکاری جمعی در این مناطق چندان مورد توجه قرار نگرفته است لذا پیشنهاد می‌شود تشکیل تعاونی‌های روستایی سازگار با صنایع تبدیلی در روستا، بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

- در راستای ارتقاء وضعیت صنایع کشاورزی و فعالیت‌های مدیریتی صنایع تبدیلی، پیشنهاد می‌شود بازدید دوره‌ای و زمانبندی شده از واحدهای صنایع کشاورزی و واحدهای صنعتی صورت گیرد.

- واقعیت این است که، در اطراف شهرک‌های صنعتی فاز یک و دو ارومیه، روستاهای زیادی (برای نمونه روستاهای اسلام

منابع

تولایی، س. ۱۳۸۸، درآمدی بر مبانی جغرافیای اقتصادی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی

جمشیدی، ع. تقدیسی، ا. غلامی، ع و جمشیدی، م. ۱۳۹۰

"ارزیابی اثرات شهرک صنعتی بر توسعه روستاهای پیرامون مطالعه موردی: شهرک صنعتی شباب، فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، ۱(۴): ۲۷-۱۵.

حمزه ئی، م. شایان، ح و بوذرجمهری، خ. ۱۳۹۳، ارزیابی اثرات

اجتماعی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی مورد: شهرک صنعتی خیام نیشابور، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۹): ۱۶۳-۱۴۹.

حیدری، ا. ۱۳۸۱، توسعه و موانع توسعه در ایران، تهران: گفتمان

دانایی، ع. ولی شریعت پناهی، م و مهدوی، م. ۱۳۹۷. سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی (دهستان بهمنی کهگولیه

افتخاری، ع. و طاهرخانی، م. ۱۳۸۱، استقرار صنعت در روستا و نقش آن در رفاه مناطق روستایی، فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۶ (۲): ۲۲-۱.

ازکیا، م و غفاری، غ. ۱۳۸۳، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی.

فاضل، ر. (ترجمه)، ۱۳۸۶، روش تحقیق در علوم اجتماعی، ارل، بی، تهران: سمت

بذرافشان، ج. رضایی، س و منصوری دانشور. م. ۱۳۹۲، ارزیابی اثرات استقرار واحدهای صنعتی بر اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان فیروزآباد، استان فارس)، پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۲(۴): ۲۵۸-۲۳۳.

تقیلو، ا. ۱۳۹۳، تحلیل علی توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی: بخش مرکزی ارومیه، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، ۴(۱۵): ۱۰۲-۸۵

- و بویراحمد)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۰(۳): ۷۴۷-۷۷۲.
- سرور امینی، ش. کلانتری، خ و اسدی، ع. ۱۳۸۹. بررسی اثرات شهرک صنعتی اشتهارد بر توسعه روستاهای همجوار، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۲۴(۲): ۲۳۸-۲۴۰.
- رامین، ع. (ترجمه). ۱۳۷۲. کوچک زیباست، ارنست، شوماخر، تهران: انتشارات سروش.
- صحراپیان، م. ۱۳۸۰، اقتصاد ایران، ساماندهی صنایع کوچک، طرحی در بازسازی ساختار اقتصاد ایران، انتشارات معارف
- طاهرخانی، م. ۱۳۸۰. نقش نواحی صنعتی در توسعه نواحی روستایی، مطالعه موردی: نواحی صنعتی در استان مرکزی، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۳(۴۰): ۳۳-۴۶.
- قلی‌زاده، و. قاسمی، ی و مهدی زاده، ح. ۱۳۹۶. چگونگی ارزیابی کیفیت زندگی در بین روستائیان حومه ارومیه، فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۱(۴): ۱۵۴-۱۳۱.
- قدیری معصوم، م. رضوانی، م. ر و حاجیلو، م. ۱۳۹۴. ارزیابی تأثیر شهرک های صنعتی بر کیفیت زندگی نواحی روستایی پیرامونی، مورد مطالعه شهرک صنعتی شریف، شهرستان ابهر، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۷(۲): ۳۱۳-۲۹۷.
- راغفر، ح. و هاشمی، م ح، (ترجمه). ۱۳۹۷. راهبردهای توسعه اقتصادی، گریفین، کیت، چاپ ششم، تهران: نشر نی
- صبوری، م. ۱۳۸۲. جامعه شناسی، آنتونی گیدنز، تهران: نشر نی
- مخیری، ن، تاج، ش، استعلاجی. ع. و مطیعی لنگرودی، ح. ۱۳۹۸. ارزیابی اثرات اجتماعی ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی در شهرک های صنعتی بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرک های صنعتی شهرستان گرگان)، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا، ۱۰(۱): ۷۱۵-۷۲۸.
- مشیری، ر و آذرباد، ن. ۱۳۸۶. پیامدهای استقرار نواحی صنعتی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستای کمرد در دهستان سیاهرود تهران، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۰(۳): ۱۹۴-۱۸۲.
- مطیعی لنگرودی، ح و نجفی کانی، ع. ۱۳۸۵. بررسی و ارزیابی اثرات شهرک ها و نواحی صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی ماطق روستائی، نمونه موردی: شهرستان بابل، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۸(۵۸): ۱۶۵-۱۴۷.
- مطیعی لنگرودی، ح و نجفی کانی، ع. ۱۳۹۰. توسعه و صنعتی سازی روستا (نظریه‌ها، روش‌ها و راهبردهای توسعه صنعتی) انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول
- مطیعی لنگرودی، ح. ۱۳۸۰. اثرات اقتصادی، اجتماعی شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرک صنعتی مشهد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۶(۲): ۳۸-۲۱.
- مهدوی، ا.، و عزیزمحمدلو، ح. ۱۳۹۵، سرمایه اجتماعی و توسعه صنعتی در ایران، تهران: نی
- نیکویی فرد، م. ۱۳۹۸. ارزیابی پیامدهای نواحی صنعتی بر توسعه روستایی، نمونه موردی: روستای خیرآباد استان مرکزی، فصلنامه پژوهش‌های برنامه و توسعه، ۱(۲): ۹۶-۶۱.
- یاری حصار، ا. بوچانی، م ح و محمدی، ز. ۱۳۹۶. ارزیابی نقش شهرک صنعتی البرز در شاخص های توسعه پایدار روستایی، مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۶(۱۹): ۷۸-۵۹.
- Alexius, A.P., 2001, *The Singapore Entrepreneurial State In China A Sociological Study of The Suzhou Industrial Park (1992-1999)*, Ph.D. Thesis In London School Of Economics And Political Science, Published by ProQuest LLC.
- Andreas M. H., Marija J., Romain .F. Bernard Y. 2015, *A Conceptual Framework For Eco-Industrial Parks, International Conference*, Published Online: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01270893>
- Andrade, A.D., 2009. Interpretive research aiming at

- Manal.M, 2005, Economic Research Forum Selected Papers From, The 11th Annual Conference, www.researchgate.net/ available in https://b2n.ir/h64321
- Parikh, A., 1996, "Impact of Rural Industrialization On Village Life: A Social Accounting Matrix Approach," *Economic Development And Cultural Change*, 44 (2):351-377
- Rau, S. K, 1985, *Rural Industrialization: Policy & Programmes in Four Asian Countries*, Asian Productivity Organization, Tokyo
- Raymond P. & E. Cohen-Rosenthal, 1998, Designing eco-industrial parks: a synthesis of some experiences, *Journal of Cleaner Production* .6 (3-4):181-188.
- Rizwanul, I. Jin, H. 1994," Rural Industrialization: An Engine of Prosperity in Post reform Rural china", *World Development*; 22 (11): 1643-1662
- Rinku.D. Ashim Kumar. D, 2011. Industrial Clusters: An Approach for Rural Development In North East India, *International Journal Of Trade, Economics And Finance*.2 (2): 161-165.
- Rogers, D. 1978, "Industrialization, Income Benefits and the Rural community" *Rural Sociology*; 16 (3):250-264.
- Subhamoy, B.2018, Small Scale Industries in India: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES, *International Journal of Creative Research Thoughts*, 6(1):337-341
- Thi Y. L., Van H. P, Thanh Th., Minh H. Ph.amd and Quyet T. D, 2019, The effect of industrial park development on people's lives, *Management Science Letters* , 10 (7):1487-1496
- Thanh.T.c , Tuan.A.N 2021, Development of industrial parks and a new live hood strategy for the people in Vietnam, Problems and Perspective In Management,19(1): 721-730.
- UNIDO, 1984. *The role of small and medium scale industries in OIC member states*; UNIDO/IS. 487 :1-89
- Unido, 2017, *Implications Handbook for Eco industrial Park*, Publisher: https://www.researchgate.net/publication/323286871
- Wang, M., Webber. M., Finlayson, B., & Barnett, J. 2008, Rural industries and water pollution in China. theory building: Adopting and adapting the case study design. *The qualitative report*, 14(1), p.42.
- Andris.O. Valdis.A, 2021, *Reginal Center Development Management Factors: Case Study of LIEPAJA, Engineering for Rural Development Jelgava* 26: 1168-1175.
- Giddens, A., 1987. *Social theory and modern sociology*. Stanford University Press.
- Chandra, R., 2003. *Industrialization and development in the Third World*. Routledge.
- Elfi, K. & Adrimas; S. 2019, Potential analysis of small and medium industries (SMIs) In Lima Puluh Kota Regency, West Sumatr, *Jurnal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah*,6 (5):583-594
- Foss, O., 1997, Establishment structure, Job Flows and Rural Employment, *Rural employment in OECD countries* , chapter 16: 239-254.
- Jin.L.H, Fang.Y, Ting.Ch. 2009, Industrial park efficiency in Taiwan, *Journal of Information & Optimization Sciences*, 30 (1): 63-86
- Hag, M.T., 1979, "Industrialization in Relation to Integrated Rural Development With Reference to Bangladesh" *Industry & Development*, 4: 51-67.
- Hag, S, 1994, *Global industrialization: A Developing country perspective, industrial ecology and global change*. Cambridge University Press.
- Huang, Z., Xiaobo Z.and Yunwei Z, 2008. "The Role of Clustering in Rural Industrialization: A Case Study of Wenzhou's Footwear Industry." *China Economic Review*,19 (3): 409-420
- Hung S.P & Shishir, K, 2012, Key characteristics of Eco-industrial Parks in South Korea, *Report number: 4 (3): 24-27*
- Jarmila V., 2010, *Industrial Parks-History, Their Present and Influence on Employment*, January 2010 *Review of Economic Perspectives*, 10 (1): 41-58
- Lee, D., 2001. Diversification of the Rural Economy :A Case Study on Rural Industrialization in the Republic of Korea. Japan Program/INDES 2001 Conference, Japan
- Lilian, B. E.V. & Allesandra. M. 2009, Eco-industrial park development in Rio de Janeiro, Brazil: A tool for sustainable development, *Journal of Cleaner Production* . 17 (7): 653-661

Study of social and economic impacts of industrial zones on rural areas Case study: Industrial Zones of Urmia city

Tohid Alizadeh¹, Mohammad Mazloun Khorasani^{2*} and Ali Akbar Majdi³

Submitted: 20 May 2021

Accepted: 25 September 2021

Abstract

Industrialization plays a major role in the economic and social development of rural communities. In the process of industrial development, industrial zones is recognized as one of the strategies for development of rural communities. The aim of this study was to identify and evaluate the effects of social and economic dimension of phase one and two industrial zones on rural areas in Urmia city. The research method is quasi-experimental which has been evaluated using a post-test design of two experimental and control groups. The statistical population includes villages adjacent to the industrial zones (Ghahramanlou Sofla, Ilyas Abad and Jarchilo) and non-adjacent areas of the industrial zones (Keshtiban, Miyavogh and Tazekend). The results showed that the two study areas, namely the villages adjacent to the industrial estates and the villages far from the industrial estates are different in terms of economic and social consequences. In terms of economic impacts, the average of adjacent villages (economic improvement (30.6), employment (13.5), job satisfaction (7)) was more than villages far from the estates (economic improvement (25.8), employment (10.8), job satisfaction (5.9)). This difference showed significant by using the t-test of two independent samples. In general, the average of this variable was evaluated in the villages adjacent to the town (51.1) and in the villages far from the town (42.6). The results also show the impact of the industrial estates on the dimensions of social consequences in the sense that, along with the decrease in migration and increase in the quality of life in the villages adjacent to the estate, enhancement of social harms is also observed in these villages.

Keywords: Rural development, small scale industries, social and economic impacts, Urmia industrial zones.

1- PhD student in Economic Sociology and Development, Ferdowsi University of Mashhad

2- Professor and Faculty Member, Department of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad

3- Assistant Professor and Faculty Member, Department of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad

(*- Corresponding author Email: mmkhorasani@um.ac.ir)

DOI: 10.22048/rdsj.2021.286636.1945